

RAADSINFORMATIEBRIEF – Nr. 2023-002

Aan de leden van de gemeenteraad

Datum 10 januari 2023
Zaaknummer Z/22/435574 /ADV/22/1135849
Onderwerp Individueel Management Plan Neder-Germaanse Limes Herwen - De Bijland, oktober 2022 definitief.
Portefeuillehouder B. Kagei
Contactpersoon L. Werdmuller
E-mail l.werdmuller@zevenaar.nl
Telefoon 06-52841428

Geachte leden van de gemeenteraad,

Inleiding

Voor het UNESCO werelderfgoed de Neder-Germaanse Limes site Herwen - De Bijland is een Individueel Management Plan ontwikkeld en vastgesteld. Graag informeert het college u hierover.

Kernboodschap

Op 27 juli 2021 is de Neder-Germaanse Limes ingeschreven op de UNESCO Werelderfgoedlijst. Het Werelderfgoedcomité heeft toen besloten dat voor de individuele sites in Nederland en Duitsland een zogenaamde Individueel Management Plan (IMP) moet worden opgesteld. De plannen worden gebruikt als onderdeel van de voortgangsrapportage aan UNESCO, waarvan de eerste uiterlijk 31 juli 2023 wordt ingediend. Eens per 6 jaar wordt een voortgangsrapportage ingediend.

Voor de site Herwen - De Bijland is een IMP opgesteld. In het schema bij het IMP zijn managementthema's opgenomen, waaraan ook ambities en een agenda gekoppeld zijn. De ambities en de voortgang van de agenda worden jaarlijks gemonitord in een gesprek met de siteholder, de Nederland Limes Samenwerking. Op basis van deze gesprekken kunnen de ambities en de agenda worden bijgesteld voor het volgende jaar.

Met het vaststellen van dit IMP toont het college van de gemeente Zevenaar zijn bestuurlijke betrokkenheid bij de ambities en voortgang van de agenda voor site Herwen – De Bijland.

Context

- ☐ Actueel maatschappelijk onderwerp/probleem
- ☐ Collegeprogramma
- ☐ Motie/amendement/toezegging
- ☒ Anders, namelijk ter informatie

Inhoudelijke boodschap

Groeidocument

Het IMP voor de site Herwen – De Bijland is een groeidocument. Deze eerste versie is en kan niet compleet zijn. Het heeft een beperkte ambitie.

De gemeente Zevenaar heeft wat publieksbereik en educatie betreft al flink geïnvesteerd. Zo is medio juni 2022 het kunstwerk De Romeinse Baadster onthuld op de Punt bij De Bijland. Dit beeld is draagster van het verhaal rondom de Neder-Germaanse Limes. Informatiepanelen zijn geplaatst. Voorafgaand hieraan zijn in een communicatiecampagne inwoners en ondernemers Liemers breed geïnformeerd. In het najaar is een Doeboek verspreid voor de bovenbouw op alle basisscholen in de gemeente Zevenaar.

Gaandeweg zullen ambitie en agenda zich verder ontwikkelen rondom de managementthema's die in hoofdstuk 8 aan de orde komen en schematisch zijn uitgewerkt.

Voor het IMP verwijzen wij u naar de bijlage, Z/22/435574/INT/22/1135785.

Communicatie en vervolgproces

Communicatie naar buiten

Met onze communicatie sluiten we aan bij de ambities en de agenda voor de site Herwen – De Bijland. We bekijken jaarlijks welke onderdelen we uitlichten/wat we onder de aandacht gaan brengen.

Vervolgproces

Het IMP voor site Herwen – De Bijland wordt gebruikt als bijdrage aan de voortgangsrapportage richting UNESCO, waarvan de eerste komende zomer 2023 wordt ingediend.

Elk jaar vindt er een gesprek plaats tussen de gemeente Zevenaar en de siteholder om de ambities en voortgang van de agenda te monitoren.

Met vriendelijke groet,
burgemeester en wethouders van Zevenaar,

Danielle Jansen
secretaris

Lucien van Riswijk
burgemeester

Bijlagen

1. Z/22/435574/INT/22/1135785 Individueel Management Plan Neder-Germaanse Limes Herwen - De Bijland, oktober 2022 def.

INDIVIDUEEL MANAGEMENTPLAN DE NEDER-GERMAANSE LIMES

Herwen - De Bijland

oktober 2022

ZEVENAAR

De Gelderse ambitie

De Romeinse Limes, de grens van het Romeinse Rijk, is de grootste lineaire archeologische structuur in Europa. Een indrukwekkend restant van dit verleden is de Neder-Germaanse Limes met forten, schepen, wegen, tempels en burgerlijke nederzettingen. De Limes loopt langs de Rijn door de provincies Gelderland, Utrecht en Zuid-Holland en in Duitsland door de Duitse deelstaten Nordrhein-Westfalen en Rheinland Pfalz. De historische en actuele waarde van dit grensoverschrijdende erfgoed is groot. De Limes beschermde eens het noordelijke deel van het omvangrijke Romeinse Rijk. Nu doorsnijdt de Limes landsgrenzen en verbindt landen en culturen.

De Romeinse Limes behoorde voor een deel al tot het Unesco werelderfgoed en het Nederlandse deel is daar, gezamenlijk met het deel in de twee Duitse deelstaten, in 2021 aan toegevoegd. Hiermee krijgt ook dit deel van de Romeinse Limes officieel internationale allure. Het betekent erkenning van dit bijzondere erfgoed en leidt tot een vergroting van het toeristisch potentieel van het gebied.

Met deze gezamenlijke inleiding van het managementplan bekrachtigen wij als provincie Gelderland en de vijf Gelderse gemeenten onze betrokkenheid. Wij werken samen aan het beter beleefbaar maken van ons werelderfgoed en het behouden en beheren van onze sites. Hierbij zijn de taken als volgt verdeeld:

- de gemeenten zijn als eerste verantwoordelijk voor het behoud en bescherming van de sites. Dit is een wettelijke taak.
- de gemeenten zijn eerste aanspreekpunt voor bewoners en gebruikers van de werelderfgoederen.
- de provincie heeft een coördinerende en faciliterende rol ten aanzien van de organisatie van het werelderfgoed, ruimtelijke ordening, cultuur in het algemeen en over de thema's beleefbaarheid en publieksbereik.

Inhoud

De Gelderse ambitie

Inhoud

1.	Inleiding	1
2.	Formele gegevens van de site	3
3.	Site omschrijving	4
3.1.	Algemene omschrijving site Herwen – De Bijland	4
3.2.	Bijdrage aan Outstanding Universal Value (OUV)	4
4.	Aanspreekpunten	6
5.	Belanghebbenden	10
6.	Zichtbaarheid en beleefbaarheid	10
7.	Eigendom	64
8.	Managementthema's	155
	Bijlage: Jaarlijks rapport over de managementthema's site 19 Herwen – De Bijland: 2022	166

1. Inleiding

Unesco werelderfgoed en opstellen van Individueel Management Plan

27 juli 2021 is de Neder-Germaanse Limes ingeschreven op de UNESCO Werelderfgoedlijst. Het Werelderfgoedcomité heeft toen de aanbeveling van ICOMOS – het onderzoeksinstituut van UNESCO - overgenomen om voor de individuele sites in Nederland en Duitsland een zogenaamde Individuele Management Plan (IMP) op te stellen. Hiervoor is op internationaal niveau een format opgesteld.

De Limes-gemeenten hebben opdracht gekregen van de Nederlandse Limes Samenwerking (NLS) om per ingeschreven site een managementplan op te stellen. De NLS is een samenwerkingsverband van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en de provincies Utrecht, Zuid-Holland en Gelderland, die samen optreden als *siteholder* van het Nederlandse deel van het Werelderfgoed.

De IMP's worden naar het Werelderfgoedcentrum gezonden.

IMP Herwen – De Bijland

Dit managementplan voor de site Herwen – De Bijland bestaat uit een vast deel en een schematisch deel dat jaarlijks wordt bijgesteld. In het schema zijn managementthema's opgenomen, waaraan ook ambities en een agenda gekoppeld zijn. Op basis van het IMP volgt elk jaar een Werelderfgoedgesprek tussen de siteholder de Nederlandse Limes Samenwerking* (NLS), de provincie Gelderland en de gemeente Zevenaar. In combinatie met een schouw wordt de voortgang op de agenda gemonitord. In die overleggen kunnen de ambitie en de agenda worden bijgesteld voor het daaropvolgende jaar.

Doel

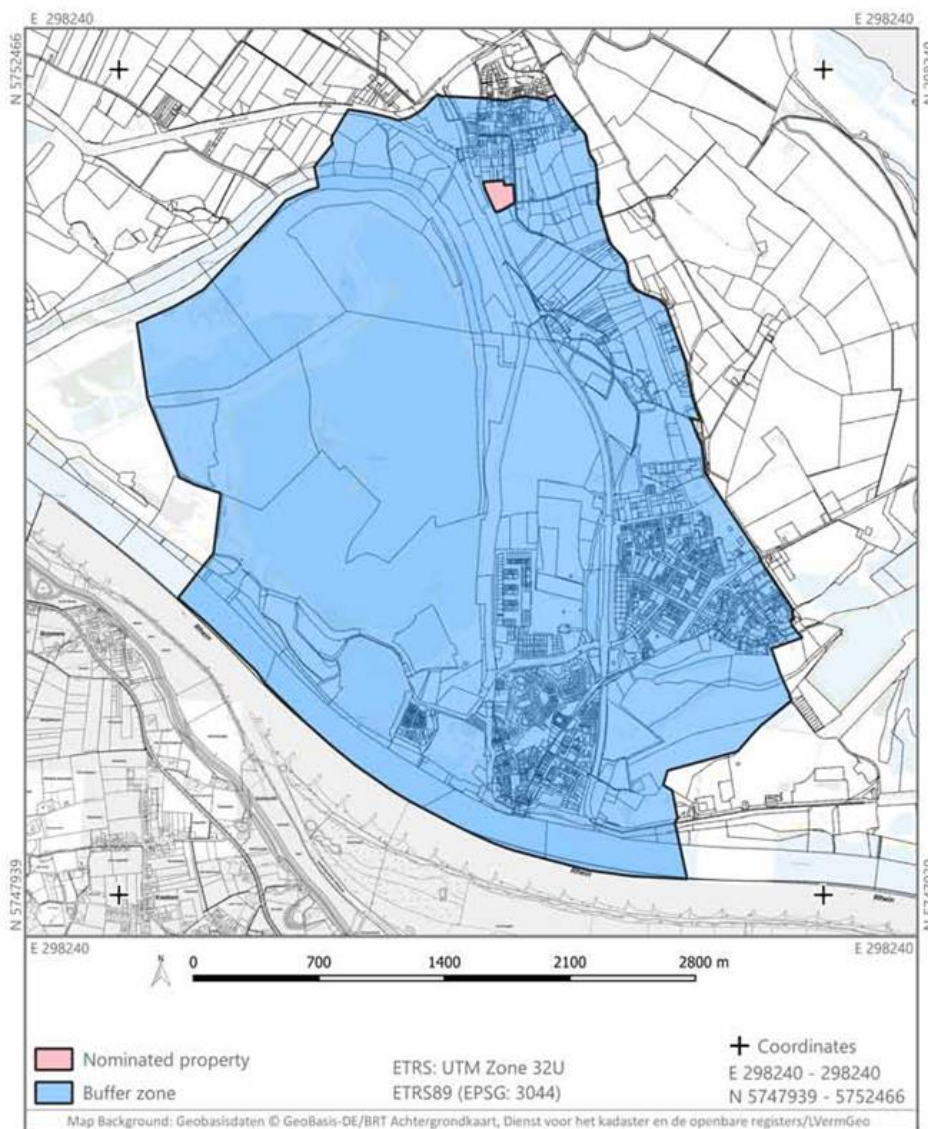
Het doel van dit managementplan is het beschermen, behouden en duurzaam onderhouden van de sites. Omgaan met nieuwe ontwikkelingen en het bekendmaken van de site bij de samenleving zijn van groot belang. Relevante lange termijn doelen zijn:

- Duurzame bescherming van de site.
- De Limes wordt onderdeel van educatieprogramma's in primair en secundair onderwijs.
- De presentatie van de site is van hoge kwaliteit en de site wordt – indien mogelijk – gebruikt voor vrijetijdsbesteding en toeristenhotspot.

- De site heeft een “inspirerend” karakter waar inwoners trots op kunnen zijn.
- Er zijn plannen en acties ontwikkeld om bovenstaande doelen te bereiken.
- Er is een aantal basisprincipes voor beheer en bescherming van Limessites:
- Adequate bescherming door het Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen.
- Voorzichtigheid bij het maken van keuzes voor ontwikkelingen op en rondom de werelderfgoedsite.
- Duidelijke procedures en verantwoordelijkheden.
- Duidelijke overeenkomsten over hoe om te gaan met onvoorziene omstandigheden en risico's.

2. Formele gegevens van de site

- Sitenummer: 19
- Siten naam: Herwen - De Bijland
- Locatie: De Bijland, Herwen, gemeente Zevenaar, Provincie Gelderland, Nederland
- Rijksmonument nummer 532517
- Bestemmingsplan Buitengebied Gelders Eiland 2008, 19-5-2009 / een nieuw BP Buitengebied Gelders Eiland heeft rechtskracht vanaf februari 2023
- Omgevingsverordening Gelderland (december 2018)
- Kaart: kernzone met bufferzone

3. Site omschrijving

3.1. Algemene omschrijving site Herwen – De Bijland

Vanaf de jaren 20 van de vorige eeuw zijn verweerde overblijfselen van een stenen fort op grote diepte gevonden tijdens zandwinning in wat nu De Bijland is, een recreatieplas. Nog liggen er resten van het fort op de bodem van de plas. De meeste opgebaggerde vondsten dateren van circa AD 70 - 260. Er is een vroege inscriptie die expliciet verwijst naar een dam of krib. Deze dam is een van de beroemdste voorbeelden van Romeins watermanagement, een barrière gebouwd in de rivier circa 12 - 9 BC om het watervolume te vergroten in de noordelijke tak van de Rijndelta. Een dergelijk belangrijk regulerend bouwwerk van watermanagement zal zijn bewaakt door een fort. Het fort in De Bijland moet destijds gelegen hebben in de hoek tussen de twee rivier armen om het transport over de rivier de Rijn veilig te stellen, terwijl het riviervtransport over de Waal gecontroleerd werd vanuit het vlakbij gelegen fort van Kleve - Keeken.

Lang is gedacht dat de gehele militaire nederzetting geërodeerd was door de opeenvolgende post Romeinse meanderende rivierbochten. Maar onlangs zijn de greppels van tenminste twee militaire kampen gevonden zo'n 250 meter ten noordoosten van de opgebaggerde vondsten in De Bijland. Een van de greppels heeft een zeer schone vulling, wat kenmerkend is voor kort durende, tijdelijke kampen. De andere greppel was verscheidene keren doorsneden en bevatte resten, die de Romeinse oorsprong ervan bevestigde. Het verzamelde aardewerk en de metalen objecten uit het uitgegraven gebied, getuigen van het militaire karakter van de greppel.

Ten westen van de greppels liggen vermoedelijk de kampen, die deels zijn geërodeerd door een meander van de Waal. Ten oosten van de kampen is een geul van de Rijn gevonden, die tot einde Romeinse tijd/ begin Middeleeuwen actief is geweest: dit moet de riviergeul zijn geweest, die bewaakt werd door de kampen.

3.2. Bijdrage aan Outstanding Universal Value (OUV)

Om voor UNESCO werelderfgoed in aanmerking te komen, dienen sites vanuit een mondiaal perspectief over exceptionele natuurlijke en/of culturele waarden te beschikken. De site Herwen – De Bijland sluit op drie van de zes thema's van de OUV aan, die in relatie tot de nominatie van de Neder-Germaanse Limes geformuleerd zijn.

Herwen - De Bijland sluit aan bij 3 van de 6 OUV:

		eerste lineaire grens	aanpassen (aan) rivierenland- schap	militaire houtbouw	voetafdruk van een grens	variatie / tijdsdiepte	schatkist van het leven aan de grens
19	Herwen – De Bijland	•	•			•	

OUV: variatie/ tijdsdiepte

De militaire kampen bij De Bijland getuigen van een van de indrukwekkendste waterbeheersingswerken van het Romeinse leger - de dam die onder leiding van keizer Augustus' adoptiezoon Drusus gebouwd is om meer water naar de Rijn te leiden. Het begin van de bouw rond 9 BC en de voltooiing rond AD 55 zijn opgetekend door de historicus Tacitus, evenals de vernietiging ervan tijdens de Bataafse opstand van AD 69/70. Daarna moet de dam weer zijn hersteld.

OUV: eerste lineaire grens

De dam zelf is tot nu toe niet gevonden, maar moet ergens tussen de forten van De Bijland en Kleef-Keeken liggen, in het gebied dat wordt bestreken door de gemeenschappelijke bufferzone. De nabijheid wordt bevestigd door de vondst van een grafsteen in De Bijland, waarop staat dat de soldaat Marcus Mallius begraven is "te Carvium in de buurt van de dam".

OUV: aanpassen aan rivieren landschap

Alhoewel de twee greppels die in De Bijland zijn aangetroffen zeer incomplete voorbeelden van militaire kampen zijn, rechtvaardigt het bijzondere verhaal van de dam - dat verbonden is met deze greppels en met het geërodeerde stenen fort waarvan resten op de bodem van de De Bijland liggen - hun opname als onderdeel van het Unesco Werelderfgoed de Neder-Germaanse Limes. Zij illustreren de inspanningen van het Romeinse leger om de loop van de rivier naar zijn hand te zetten en het lot van militaire installaties in dit zeer dynamische rivierlandschap.

(Zie ook pagina 107, deel 1 Nominatiedossier)

4. Aanspreekpunten

Gemeente Zevenaar

t.a.v. beleidsmedewerker Erfgoed
Kerkstraat 27
6901 AA Zevenaar

Postadres: Postbus 10, 6900 AA Zevenaar
KCC tel : 0316 595 111
Of via contactformulier op de website: www.zevenaar.nl

Provincie Gelderland

Postbus 9090
6811 CG Arnhem

m: post@gelderland.nl t: 026 359 91 11

Nederlandse Limessamenwerking

Postbus 80300
p/a/ Provincie Utrecht
3584 BA Utrecht

tel: +31 30 2589111
m: info@limessamenwerking.nl t:

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort

Postadres: Postbus 1600, 3800 BP Amersfoort
tel: 033-421 7 799
m: info@cultureelerfgoed.nl

Erfgoed Gelderland

Westervoortsedijk 67-D
6827 AT Arnhem

tel.: 028-303 4 254

5. Belanghebbenden

- Nederlandse Limessamenwerking (NLS)
De NLS is het coördinerende samenwerkingsverband tussen overheden voor de Neder-Germaanse Limes in Nederland. Met name tussen de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en de Provincies Gelderland, Utrecht en Zuid-Holland.
- Provincie Gelderland
De provincie is de "siteholder" van de werelderfgoedlocaties in de provincie Gelderland. De provincie biedt ook ondersteuning bij het ontwikkelen van de verhaallijn Romeinen.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE)
De kernzone van het werelderfgoed bij Herwen in de gemeente Zevenaar is een archeologische rijksmonumenten. De RCE is bevoegd gezag bij vergunningverlening. Ook ziet zij toe op goed toezicht en handhaving op de archeologische rijksmonumenten. Daarnaast heeft de RCE een monitoringsprogramma voor de kwaliteit van de archeologische rijksmonumenten.

Onder de aankomende Omgevingswet wordt de gemeente bevoegd gezag voor rijksmonumenten.

- Gemeente Zevenaar
De burgemeester en de wethouders van Erfgoed en Vrije Tijds Economie.
De gemeenteraad.Zevenaar.
- De gemeenten Arnhem, Zevenaar, Overbetuwe, Berg en Dal en Nijmegen
Deze regionale gemeenten beschikken net als Overbetuwe over Limes-erfgoed dat ingeschreven is als UNESCO werelderfgoed. Samen met Overbetuwe maakt dit dat regionaal een bijzonder verhaal over de Limes te vertellen is. De groep vergadert op incidentele basis.
- Grondeigenaar
De eigenaar van de site komt in aanraking met bescherming en beheer van de werelderfgoedsite.
- Toerisme Veluwe Arnhem Nijmegen (TVAN)
Deze marketing- en communicatieorganisatie is van belang voor de promotie van de Romeinse Limes in Gelderland.
- De Bijland BV
Eigenaar en beheerder van de recreatieplas De Bijland en een belangrijke speler in het verbeelden en vertellen van het verhaal van de Limes.

- **Ondernemers**
Ondernemers van het Gelders Eiland, specifiek binnen de bufferzone willen we graag faciliteren in het vertellen van het lokale verhaal van de Limes.
- **Recreanten en toeristen**
Bezoekers van buiten en eigen inwoners binnen de gemeente zijn een potentiële groep mensen die we met communicatie en projecten over de Limes en in bredere zin over de Romeinen willen bereiken.
- **Radboud Universiteit Nijmegen**
Aan de Radboud Universiteit zit (archeologische) kennis over de site Herwen – De Bijland.
- **Museum het Valkhof**
Museum het Valkhof verzorgt de presentatie van vondsten en het verhaal van de Romeinse Limes binnen de provincie.
- **Liemers Museum**
Een belangrijke Liemerse partner in het uitdragen van het lokale verhaal en in educatieve projecten voor basis en middelbaar onderwijs.
- **Cultuurhistorische Vereniging Zevenaar en Heemkundekring Rijnwaarden**
Binnen deze twee clubs zit een groot enthousiasme voor en grote kennis van de lokale en regionale geschiedenis.
- **Erfgoed Gelderland**
Een belangrijke partner in het zichtbaar maken van het verhaal van de Limes voor inwoners en toeristen.
- **Romeinennetwerk Gelderland**
Romeinennetwerk Gelderland is in 2015 opgericht als platform voor regionale samenwerking op het gebied van de Romeinse geschiedenis, waaronder de limes. Het netwerk bestaat uit historische en archeologische verenigingen, gemeenten, erfgoedorganisaties en particuliere initiatiefnemers en vrijwilligers in Gelderland. De gemeente Zevenaar neemt deel aan dit netwerk.
- **Romeinen NU**
RomeinenNU zet zich in om Romeinse geschiedenis en erfgoed op een creatieve en frisse manier onder de aandacht te brengen bij een breed publiek en het onderwijs.
- **Romeinse Limes Nederland**
In Romeinse Limes Nederland werken de erfgoedhuizen van de provincies Zuid-Holland, Utrecht en Gelderland samen. Romeinse Limes Nederland ondersteunt het publieksbereik, de educatie en de netwerkvorming rondom de Neder-Germaanse Limes.

- Liniebreed ondernemen
Stichting Liniebreed Ondernemen heeft als doel te zorgen voor een duurzame, maatschappelijke en economische benutting van de Waterlinies in Nederland om zo het erfgoed te behouden voor volgende generaties.
- Scholen in de gemeente Zevenaar
De basisscholen en middelbare scholen kunnen een rol spelen in educatie over het Zevenaars verhaal van de Romeinse Limes.
- Inwoners en omwonenden
Deze groep mensen woont bij of vlakbij de werelderfgoedsite of binnen de Bufferzone.

De gemeente heeft lijsten met belanghebbenden m.b.t. tot het Unesco monument en m.b.t. publieksbereik.

Contactgegevens van de belanghebbenden zijn bekend bij de gemeente.

6. Zichtbaarheid en beleefbaarheid

Rondom De Bijland

De gemeente Zevenaar heeft al vroeg ingezet op het vertellen van het verhaal van het Unesco werelderfgoed de Neder-Germanse Limes. Dit kan maar beperkt op de site zelf. Gekozen is om het verhaal onder meer te vertellen op verschillende locaties rondom de recreatieplas De Bijland, gelegen in de bufferzone.

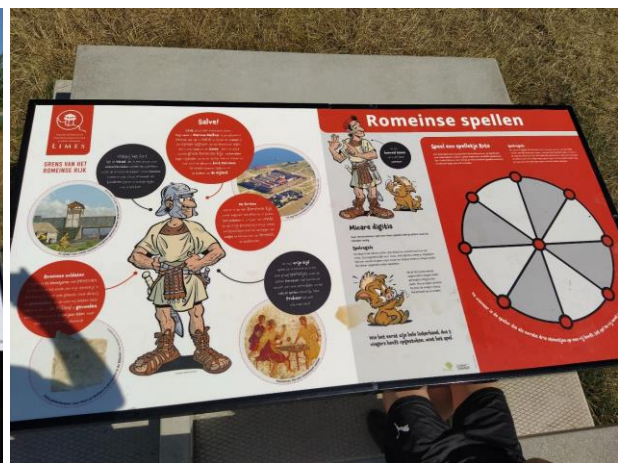
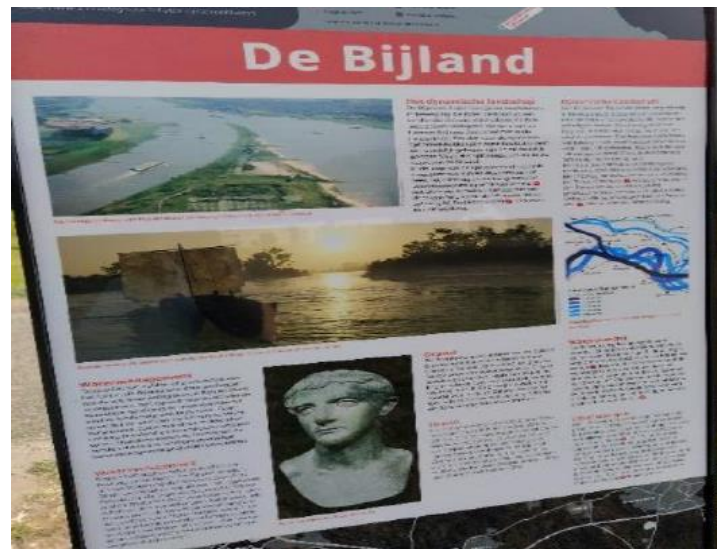
Aan de westzijde van de recreatieplas De Bijland op De Punt is een groot kunstwerk De Baadster op het strand geplaatst, als kapstok om te vertellen over de Neder-Germaanse Limes en over het lokale verhaal van de Dam van Drusus. Het zicht op De Baadster fluctueert met de waterstand van De Bijland.

Informatiepanelen

Rondom de recreatieplas zijn drie nieuwe Limes informatiepanelen geplaatst, met Unesco logo en landelijk logo en uitstraling:

1. Op de Herwensedijk staat een informatiepaneel bij de replica van de grafsteen van de Romeinse soldaat Marcus Mallius, die begraven lag bij Herwen bij de dam. Het paneel vertelt het verhaal van de Neder-Germaanse Limes in bredere, landschappelijke context.
2. In de bufferzone ter hoogte van de Putmanskrib staat een informatiepaneel, dat inzoomt op het lokale verhaal van de Dam van Drusus en de bescherming ervan door een Castellum en legerkampen. De wens is hier ook een trappaal te plaatsen voor kinderen.
3. Ter hoogte van De Punt met uitzicht op de Baadster is langs het fietspad een informatiepaneel geplaatst over het kunstwerk zelf. Hier vlakbij is ook een picknicktafel bekleed met een Romeins spel en informatie.

Drususpad

Het fiets/wandelpad dat ten noorden en westen van De Bijland ligt heeft straatnaamborden met de naam Drususpad gekregen.

Media

In aanloop naar de plaatsing van het kunstwerk zijn er tal van artikelen verschenen en uitingen op social media. Bij de gemeente is een overzicht beschikbaar.

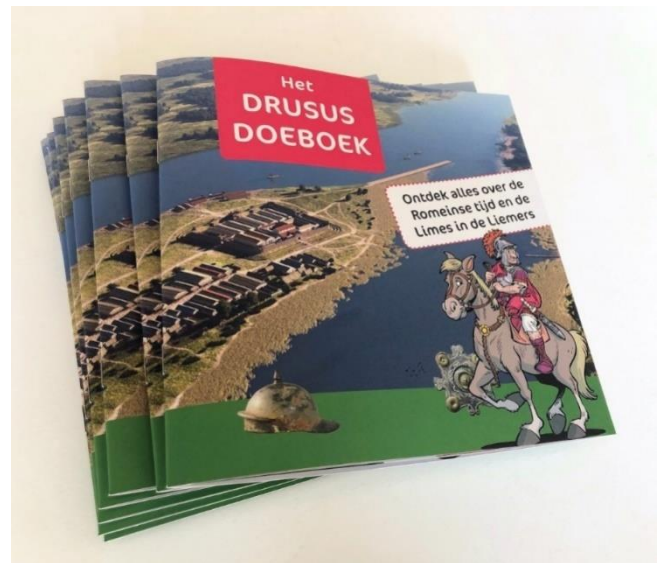
Onthulling De Baadster

De feestelijke onthulling van De Baadster was op 17 juni 2022. Hiervoor zijn de bewoners van 't Gelders Eiland uitgenodigd.

Drusus Doeboek

Er is een Drusus Doeboek ontwikkeld over de Neder-Germaanse Limes en de lokale Romeinse geschiedenis. Dit Doeboek is verspreid onder alle kinderen van de basisscholen in de gemeente Zevenaar. Ook kunnen jonge recreanten op de campings in de gemeente een exemplaar krijgen en zijn ze verkrijgbaar bij het lokale toeristische informatiecentrum en het Liemers Museum.

Tentoonstelling Liemers Museum

In het Liemers museum in Zevenaar worden permanent Romeinse vondsten van het Gelders Eiland tentoongesteld. Het komend jaar zal de vaste opstelling aangepast worden aan het thema Neder-Germaanse Limes.

Limesroute

De Limesroute, een fietsroute langs de Nederlandse sites die deel uitmaken van de Neder-Germaanse Limes, loopt langs recreatieplas De Bijland.

Google Maps kaartlaag

Hier met informatievoorzieningen Neder-Germaanse Limes, die jaarlijks geactualiseerd wordt:

<https://tinyurl.com/NGL-info>

7. Eigendom

De site is privé eigendom: Maatschap Poodt
Contactgegevens zijn bij de gemeente bekend.

8. Managementthema's

De relevante managementthema's voor de site zijn:

1. Behoud
2. Kennis
3. Begrip en waardering
4. Samenwerking
5. Educatie
6. Presentatie
7. Samenleving
8. Recreatie/toerisme (bezoekers)

Middels jaarlijkse rapporten stellen we het volgende vast:

- De conditie: de huidige status en ontwikkeling; is de conditie onveranderd, verbeterd of verslechterd?
- Het doel van de van de onderwerpen in het managementplan.
- Specifieke acties voor het volgende jaar.
- De instrumenten waarmee het subthema wordt beheerd. Dit kunnen juridische instrumenten zijn, maar ook participatie.
- Verantwoordelijken: alle verantwoordelijke partners dienen betrokken te zijn bij het opstellen van de jaarlijkse evaluatie van de managementplannen. Voor de site Herwen - De Bijland betreft dit de gemeente Zevenaar, de provincie Gelderland, de NLS, maar ook de grondeigenaar van de site.
- De monitoring van de voortgang van de te behalen doelen, ambities en acties uit de managementplannen.

Deze eerste versie van het managementplan voor de site Herwen – De Bijland is een startdocument dat jaarlijks zal worden aangepast en helderheid zal geven in rollen en verantwoordelijkheden en de samenwerking tussen diverse partijen.

Jaarlijks rapport over de managementthema's site 19 Herwen - De Bijland: 2022

Thema	Subthema*	Doel	Status en conditie	Management-acties (SMART)	Instrumenten	Monitoring
1. Behoud						
	Planologische/ juridische bescherming	Beschermen van de site tegen bedreigingen.	Het archeologisch beschermings- regime is opgenomen in het nieuwe BP Buitengebied Gelders Eiland.	Volgens planning heeft dit BP rechtskracht vanaf februari 2023.	Omgevingsplan	
	Monitoring van de kwaliteit van de site	Goed technisch beheer en behoud van de site.	RCE monitort de kwaliteit van het rijksmonument (eens per zes jaar)	Nulmeting door RCE voor 1 juli 2023. Advies over behoud of verbetering.		Zijn de adviezen geborgd? Wanneer uitvoering acties?
	Factoren die de werelderfgoedsite aantasten	Voorkomen van schade aan de site door:				
		Grondwaterniveau	Nader te bepalen. Het is niet bekend of dit hier speelt en wat de mogelijke invloed op de site zijn kan.	Meenemen in de nulmeting.		

		Hoogwater/ overstroming	Het perceel ligt binnendijs. De kans op een dijkdoorbraak is klein.	Onderzoeken wat de invloed van hoogwater op de site kan zijn. Zijn acties nodig?	Medio 2023 overleg met Waterschap.	Middels jaarlijkse bespreking IMP.
2 Kennis						
	Wetenschappelijke kennisontwikkeling (bij het uitvoeren van archeologisch onderzoek)	Het onderzoek draagt bij aan een groter begrip van de Romeinse Limes.	Er wordt aangesloten bij de onderzoeksagenda van de Neder- Germaanse Limes.			
3- Begrip en waardering						
	Interpretatie van de site (begrijpen wat de site is)					
	Communicatieplan gemeente	Kennisontwikkeling, voor de verschillende doelgroepen.	Er is in 2021 een Communicatieplan geschreven 'Verbeelding Romeinse historie Gelders Eiland', met strategische uitgangspunten en communicatiedoel- stellingen die nog actueel zijn.	Plan uit 2021 gebruiken bij het ontwikkelen van een Communicatie- plan /visie voor de langere termijn. Een langere termijn visie op de communicatie ontwikkelen met		

				andere partijen uit regio, provincie, NSL.		
	Het verhaal van de Neder-Germaanse Limes wordt verteld rondom de Bijland in de bufferzone: Zie hoofdstuk 6 - Er zijn drie informatiepanelen en een kunstwerk geplaatst. - Bekleedde picknick tafel met een Romeins spel. - Fietspad= Drususpad. - Trappaal voor kinderen. - Doeboek voor basisschool - Artikelen en podcasts in lokale media.	Doel: - informeren van verschillende doelgroepen over de Limes in het algemeen en specifiek het lokale verhaal. - het werelderfgoed en het vertelde verhaal als vliegwiel voor ondernemers om zich zelf te verbeteren.	De informatiepanelen zijn ontwikkeld conform het ontwerp van de NLS. Het nieuwe kunstwerk van Cortexstaal is hufterproof.	Er zijn afspraken met de eigenaren van De Bijland, vastgelegd in het Recht van Opstal. De eigenaren informeren de gemeente bij schade en overlast.	Een periodiek gesprek met de eigenaren van De Bijland houden over de gang van zaken m.b.t. beheer en afval, parkeren, overlast en vandalisme? Is er op enig gebied extra inzet nodig? Afspraken maken.	Rapportage in jaarlijks management-overleg. Wat is de uitkomst? Zijn acties geborgd.
4. Samenwerking						

	Strategische allianties: Lokale ondernemers	Lokale ondernemers animeren, faciliteren in vertellen van lokale verhaal van de Neder-Germaanse Limes ter stimulering ondernemerschap.	Door te informeren over subsidie kansen, verhaallijn Romeinen ed.	Bijeenkomst organiseren voor ondernemers.		
	Strategische allianties als: Liniebreed ondernemen TVAN Universiteiten Provincie Gelderland NLS Limes gemeenten	Samenwerking met regionale partijen om: het verhaal van de Neder-Germaanse Limes krachtig in de regio te positioneren. Als gemeente je voordeel behalen in kennis, contacten, efficiency, vrije tijds economie, marketing, financiering, ed.	In samenwerking met de regio (GMR en Provincie Gld) wordt een totaalverhaal rond de Romeinen ontwikkeld. Onderzoek en marketing gebeurt op regionaal niveau met een aantal Limes gemeenten.	Eind 2022 hebben we inzicht in doelgroepen Romeinen. Begin '23 ligt er provinciale visie en jaarplan hoe we het verhaal van de Romeinen in Gelderland verder kunnen/willen vertellen.	Gemeente Zevenaar bekijkt in 2023 hoe ze hieraan meedoen wil. In het Cultuur- en Erfgoedpact Liemers 2022-2024 wordt het thema Romeinen als kansrijk gezien.	
5- Educatie						
	Primair onderwijs Voortgezetonderwijs Volwassenen- onderwijs	Er is een lokaal erfgoed-educatieprogramma , waarin het belang en de geschiedenis van de site en het behoud ervan wordt uitgelegd. Het	Ontwikkeld zijn: - Doeboek over de Limes voor de basisschool. - Romeinse escape room	Overleg met het Liemers Museum organiseren i.v.m. evalueren activiteiten (aantal bezoekers, (doelgroep)enquêtes,	Monitoring	Wat is het resultaat? Welke acties kunnen het resultaat mogelijk verbeteren?

		Liemers Museum heeft hier de leiding.	- Museumlessen 2022-2023 Vaste opstelling over de Limes in het Museum staat voor 2023 gepland. -Organiseren van lezingen.	gesprek scholen ed.)		
6. Presentatie en zichtbaarheid						
	Presentaties op en direct naast de site	Tonen van de Unesco-site. Informeren over de legerkampen.	Ambitie van site-eigenaar en gemeente om informatiebord met Unesco vlag te plaatsen.	Gesprek met site-eigenaar organiseren voor najaar 2022. Plaatsing 2023.	Financiering door gemeente. Budget organiseren 2023.	
	Het verhaal verteld in de bufferzone		Zie hiervoor hoofdstuk 6 voor presentaties en Punt 3: Begrip en waardering (OUV)			
	Bezoekersmanagement/toegankelijkheid		Zie punt 3: Begrip en waardering			
	Bewegwijzering	De nieuwe informatiepanelen in de bufferzone	Zie hiervoor hoofdstuk 6 voor presentaties en	Plaatsing van een nieuw infopaneel bij de site in	Zie hierboven.	

		sluiten aan bij het interpretatiekader.	Punt 3: Begrip en waardering	2023. (Actie gemeente)		
		Verwijzing naar de locatie: middels bebording	In afstemming met de Liemerse gemeenten en de provincie.			
7. Samenleving						
	Publieke participatie	Ingezet wordt op het betrekken van de ondernemers en inwoners, om met dit werelderfgoed en het verhaal hun voordeel te doen. Optrekken met de Liemerse gemeenten	De gemeente is hierbij aan zet: -met Erfgoed-organisaties, Liemers Museum -met ondernemers - ..	Organiseren van verschillende bijeenkomsten.	Draagvlak, enthousiasme, budget en subsidie organiseren.	
8. Recreatie/ toerisme						
	Wandel- en fietsroutes	Limes fietsroute Lobby extra lus aan Limes wandelroute via Gelders Eiland.				
	Meertaligheid	Teksten op Limes informatiepanelen zijn ook in het Duits.				
	Parkeerfaciliteiten	Parkeerfaciliteiten bij recreatieplas.		Zie punt 3 Begrip en waardering		

- * De ingevulde sub-thema's zijn een eerste selectie. Indien relevant voor het thema en de site kunnen meer sub-thema's worden toegepast.
- ** Bijv. grondwaterniveau, boommanagement, overstroming, metaaldetectie, toerisme, andere monumenten of leidingen. Elke factor dient individueel te worden gerapporteerd.